

профілакторій // zakład leczniczo-profilaktyczny typu sanatoryjnego
jedenastolatek // одинадцятирічна дитина
wymuskany // елегантно одягнений
okularnica // дівчина (жінка) в окулярах
lipcówka // дерево, що плодоносить у липні
starokawalerstwo // спосіб життя (звички), що характерний для старого холостяка
grozskować // оздоблювати щось узором, малюнком у горошок.

При цьому частина лексичних співвідношень реалізується через відповідність слова в одній мові стійкому звороту в іншій мові, наближеність цих аналогів один до одного стає максимальною.

Водночас еквівалентна описова конструкція не завжди може повністю передати зміст відповідного слова – заповненої лакуни. Частина мінімальних компонентів змісту – сем може втрачатися, якщо безеквівалентне слово має внутрішню форму. При перекладі мовний образ, мотивація нерідко губиться, напр., напр.:

polskość // польський тип, характер чого-небудь
koziółkować // перекидатися через себе та ін.

Проблеми лексичних лакун нерідко ускладнюються через те, що безеквівалентним може бути не слово загалом, а лише його окреме значення, напр.:

губний – гармоніка // harmonijka ustna
помада // szminka do ust
twarzowy – nerw // лицьовий нерв
kapelusz // капелюх, що личить.

Часом безеквівалентні щодо іншої мови слова можуть вступати у вихідній мові в синонімічні відношення, що свідчить про національно-мовне осмислення навколишнього світу, напр.: *ponurak, smutas // похмурий чоловік.*

3.3. Походження української та польської лексики Pochodzenie leksyki ukraińskiej i polskiej

3.3.1. Питома лексика Słownictwo rodzime

Лексикон української та польської мов характеризується доволі різноманітним за походженням складом; поряд із давніми утвореннями активно функціонують нові лексичні елементи. Суттєві зміни відбуваються в лексичних системах кожної мови: змінюються значення, слова переміщуються із центру на периферію вживання і навпаки, поряд із питомими елементами

з'являються численні запозичення тощо. Походження українських і польських слів відображене в етимологічних словниках²⁰.

Питомою, споконвічною для української та польської мов є індоєвропейська і праслов'янська (спільнослов'янська) лексика, а також лексика, що виникла на власному національному ґрунті (див. 1.1.).

Праслов'янська лексика значною мірою успадкувала індоєвропейську лексику²¹, зокрема назви родичів, частин тіла, тварин, виробничих процесів, ознак за кольором і смаком²² та ін., пор., напр.:

праслов.	укр.	пол.
з індоєвроп.*		
<i>mati</i>	<i>мати</i>	<i>matka</i>
<i>sъrdьce</i>	<i>серце</i>	<i>serce</i>
<i>ovьca</i>	<i>вівця</i>	<i>owca</i>
<i>orati</i>	<i>орати</i>	<i>orać</i>
<i>soldьkь</i>	<i>солодкий</i>	<i>śłodki</i>

У генетичному аспекті виділяється також прошарок балто-слов'янської лексики, що обмежений слов'янськими та балтійськими мовами²³ (див. також 1.1.).

Найбільш активно у праслов'янський період поповнювалися номінації тварин, рослин, явищ природи, предметів господарства і ремісництва, абстрактної лексики, пор., напр.:

праслов.*	укр.	пол.
<i>zmbja</i>	<i>змія</i>	<i>źmija</i>
<i>trava</i>	<i>трава</i>	<i>trawa</i>
<i>šiti</i>	<i>шити</i>	<i>szyc</i>
<i>kovati</i>	<i>кувати</i>	<i>kować</i>
<i>sъvѣdьkь</i>	<i>свідок</i>	<i>świadek</i>

Крім того, із спільнослов'янської лексики в українську та польську мову прийшли деякі займенники (*я, ти, такий, хто // ja, ty, taki, kto*), числів-

²⁰ Див.: Етимологічний словник української мови, т. 1–6, Київ 1982–2012; І. І. Огієнко (Митрополит Іларіон), Етимологічно-семантичний словник української мови, т. 1–2, Вінніпег – Канада 1982; А. Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, Warszawa 1959; Słownik prasłowiański, pod red. F. Sławskiego, t. 1–8, Wrocław 1974–2001 (видання не закінчене); А. Bańkowski, Etymologiczny słownik języka polskiego, t. 1–2 (do lit. P), Warszawa 2000; W. Boryś, Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 2005; Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд.

²¹ Див.: А. Мейе, Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков; А. Мейе, Общеславянский язык; Х. Бирнбаум, зазнач. праця; Історія української мови: Лексика і фразеологія, Київ 1983, с. 15–163; Г. П. Півторак, Українці: звідки ми і наша мова; О. Царук, зазнач. праця; Języki indoeuropejskie, red. L. Bednarczyk, Warszawa 1988; Z. Gołąb, dz. cyt.

²² Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов, с. 500.

²³ Див.: Общая лексика германских и балто-славянских языков, отв. ред. А. П. Непокупный, Киев 1989.

ники (два, десять, сто // *dwa, dziesięć, sto*), прийменники (в, на, до, по, від, без // *w, na, do, po, od, bez*) та ін. Пор. також слова одного походження у слов'янських мовах:

укр. *рука, сніг*
 пол. *ręka, śnieg*
 рос. *рука, снег*
 білорус. *рука, снег*
 чес. *ruka, sníh*
 словац. *ruka, sneh*
 в.-луж. *ruka, sněh*
 н.-луж. *ruka, sněg*
 словен. *roka, sněg*
 серб. *рука, снег*
 хорв. *ruka, sneg*
 болг. *ръка, сняг*
 макед. *рака, снег*.

У часи праслов'янської мовної єдності відбувалися процеси не тільки поповнення індоєвропейського лексикону, а й заміни деяких номінацій на нові. В першу чергу це було пов'язане із віруваннями слов'ян і, зокрема, із переконаннями щодо магічної сили слова, а, отже, із табуванням деяких лексем – назв флори і фауни. Саме тому у спільнослов'янській мові виникли нові номінації ведмедя, риби, коня, пса, змії та ін.²⁴ Була втрачена індоєвропейська назва дуба *perkyos* (пор. укр. *дуб* // пол. *dąb*), проте давній корінь дійшов до нашого часу в імені головного бога слов'янського пантеону Перуна²⁵ (дуб був культовим деревом Перуна).

Спільнослов'янська лексика складає основу словникового фонду і належить в обох мовах до найбільш уживаної. Зокрема, як зазначає Т. Лер-Сплавінський, у польській мові із праслов'янських часів збереглося понад 1700 слів²⁶. Водночас протягом століть індоєвропейська та праслов'янська лексика зазнала в українській і польській мовах асиміляції – певних фонетичних, акцентологічних, семантичних²⁷ і граматичних змін. Семантичні зміни праслов'янської за походженням лексики або слів, що виникли у кожній мові на цьому ґрунті, в деяких випадках настільки значні, що лексеми одного походження стали для української та польської мов міжмовними омонімами (див. 3.4.7.3.).

Власне українські та польські слова виникали як на підставі індоєвропейських і праслов'янських коренів (основ), так і на національному ґрунті в результаті використання словотвірного потенціалу. Саме питома лексика

²⁴ Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов, с. 529–530.

²⁵ С. Б. Бернштейн, *Славянские языки*, с. 460; В. В. Лучик, *зазнач. праця*, с. 93.

²⁶ Т. Lehr-Splawinski, *Język polski: pochodzenie, powstanie, rozwój*.

²⁷ Див., напр.: Л. Е. Довбня, *Семантична трансформація спільнослов'янських слів у російській та українській мовах*: дис. [...] канд. філол. наук, Київ 1993.

становить найбільшу частину лексичного фонду кожної з названих мов, пор., напр.:

батьківщина
баритися
карбованець
малеча
козацтво
мрія
вареник
чарівний
кремезний
спатоньки
warunek
kierunek
rozwój
wynik
załoga
bieżący
ubiegły.

Як для української, так і для польської мов типовими є словотвірні ознаки, за якими можна розпізнати власне походження лексем. Для української мови це, зокрема, суфікси:

-ощ-і: веселощі, труднощі
-ищ-е: горище, днище
-ен-я: мишеня, левеня
-ашн-я дітлашня, комашня
-езн-: довжелезний, старезний
-ісіньк-, -есеньк-, -юсіньк-: гарнісінський, малесенький.

Для польської мови показниками власного походження лексем є, зокрема, суфікси:

-uchn-a: ręczuchna
-as: grubas
-och: śpioch
-icz: klubowicz
-osz: chudosz та ін.

Своєрідними для кожної з мов, як правило, є утворення-зрощення моделі „дієслово в наказ. формі + іменник” (див. 5.5.).

Українська мова має частину лексики, спільну із російською та білоруською мовами (напр., *племінник*, *щока*, *білка*, *гречка*, *дешевий*, *хороший*, *сьогодні*, *після*), польська – з чеською та словацькою (напр., *warkocz*, *ogon*, *tułiść*, *rieknu* та ін.).

Водночас частина лексики є спільною тільки для української та польської мов, що пояснюється їх активними контактами (див. 3.3.3.) (напр.,

книш // *knysz*), частина – для української, польської, білоруської мов, пор., напр.: укр. *викапаный* // пол. *wykarany* // білорус. *выкапаны* – „схожий, як дві краплі води”, від *викапати* – способу ворожіння – капання воску у воду і вгадування у конфігураціях образів певних людей, пор. рос. *вылитый* – такої самої мотивації.

3.3.2. Запозичення Zapóżyczenia

Для усіх слов'янських мов характерною є, з одного боку, висока стійкість лексичних одиниць праслов'янського фонду, з другого, – наявність спільних і відмінних джерел запозичень (іншомовних слів)²⁸.

Мовні запозичення, в першу чергу лексичні, є свідченням зв'язків між народами і, внаслідок цього, міжмовних контактів. Етимологічні дослідження дають змогу визначити, що найдавніші запозичення відбувалися ще в епоху праслов'янської мови. Відкритим у науці залишається питання про зв'язки праслов'ян і прабалтів (див. 1.1.). Принаймні беззаперечними є спільні риси у системах цих груп мов. Зокрема, спільними з балтійськими мовами вважаються такі українські та польські лексеми, як:

рука // *ręka*

голова // *głowa*

озеро // *jeziro*

луска // *łuska* та ін.²⁹

Із запозичень цього періоду розрізняються індоєвропейські та неіндоєвропейські. До перших належать, зокрема, слова:

– з кельтських мов:

місто // *ciasto*,

– з латини:

вино // *wino*

поганин // *roganin*

оцет // *ocet*

коляда // *kolęda*,

– з германських мов:

дума // *duma*

шолом // *hełm*

скло // *szkło*

мито // *myto*.

²⁸ Див.: Н. Rybicka, *Losy wyrazów obcych w języku polskim*, Warszawa 1976; В. Walczak, *Między snobizmem i modą a potrzebami języka, czyli o wyrazach obcego pochodzenia w polszczyźnie*, Poznań 1981.

²⁹ В. В. Лучик, *азнач. праця*, с. 149.

З неіндоевропейських мов прийшли такі запозичення:

– з перської через грецьку:

огірок // *ogórek*,

– з тюркських мов:

хан // *chan*

болгарин // *Bułgar*³⁰.

Деякі із запозичень праслов'янського періоду збереглися тільки в окремих слов'янських мовах. Скажімо, в українській, на відміну від польської, функціонують такі лексеми, як *блюдо* (з готських мов), *церква* (з германських), *собака*, *ватра* (з перської). У польській мові до активного вжитку входить, зокрема, слово *pieniędzy* (давнє запозичення з германських мов).

Після прийняття праслов'янами християнства активно запозичувалися лексичні елементи зі старослов'янської (церковнослов'янської) та, в основному через неї, – з грецької мов. Найдавніша слов'янська літературна мова привнесла у протоукраїнську та протопольську мови такі слова, як:

хрест // *krzyż*

уста // *usta*

приятель // *przyjaźń*

знайомий // *znajomy*

богиня // *bogini* та ін.

Водночас українська як мова, що виникла й розвивалася на народній основі, засвоїла лише невелику групу старослов'янізмів³¹, напр.: *безодня*, *вождь*, *вчитель* та ін. Старослов'янські запозичення в сучасній українській мові здебільшого стилістично забарвлені, напр.: *предтеча* (книжн., уроч., заст.), *страмити* (розм.).

Польська мова має деякі риси, що зближують її із старослов'янською, скажімо, неповноголосся, що суттєво позначилось на слововживанні, пор.:

голод // *głód*

голос // *głos*

гоłodний // *głodny*

долоня // *dłoń*

дорога // *droga* і под.

З грецької мови до мов-реципієнтів прийшла не тільки релігійна лексика, а й чимало термінів, пов'язаних із різними науками та видами мистецтва, а також власних імен. Ці запозичення поступово змінювали своє звучання, морфемну будову, а часом і значення в історії української та польської мов, пор., напр.:

ангел // *anioł*

єпископ // *biskup*

³⁰ Пор.: *Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов*, с. 530–533.

³¹ *Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія*, за заг. ред. І. К. Білодіда, Київ 1973, с. 124–125.

монах // *mniich*
 грамати́ка // *gramatyka*
 етнографія // *etnografia*
 демократ // *demokrata*
 ідея // *idea*
 драма // *dramat*
 Андрій // *Andrzej*
 Василь // *Bazyli*
 Катерина // *Katarzyna*
 Олена // *Helena* та ін.

Після розпаду праслов'янської мови шляхи запозичень в українську та польську мови певною мірою розходяться. Спільними залишаються мовиджерела і частина лексичного складу, проте час запозичень і їхня якість нерідко не збігаються.

Латинська мова використовувалася на майбутніх українських землях обмежено. Скажімо, вона вживалася у XIV ст. у галицько-волинських канцеляріях, потім вивчалася в освітніх закладах і часом була мовою викладання³². У XVI–XVII ст. латинські запозичення стають джерелом поповнення наукового, публіцистичного, ділового стилів, меншою мірою – загальнозживаної лексики. Писемні пам'ятки української мови того часу наводять численні слова латинського походження, пор.: *аматор, арешт, артикул, герб, оксамит, оратор, адвокат, рецепт, ректор, адміністрація, ангіна* та под. Значна частина латинізмів увійшла в широкий обіг за часів козацтва, напр., *бульба, клейноди, капелюх* тощо. Помітний прошарок латинізмів запозичений через польську мову: *гонор, колір, костел, окуляри* і под.

Для польської мови внаслідок історичних умов латина стала основним джерелом запозичень (до 10 000 слів)³³. На відміну від української мови, латинізми в польську приходили, як правило, безпосередньо та поповнювали й загальнолітературну, і термінологічну лексику, напр.: *migdały, rejestr, atrament, akt, akademia, profesor, aparat, klasztor, zdecydować, promocja, termin, deklaracja* та ін.

В українській і польській мовах латинізми стали значним джерелом антропонімів, напр.:

Віталій // *Witalij*
 Інна // *Inna*
 Павло // *Paweł*
 Наталя // *Natalia*
 Максим // *Maksym* та ін.

³² І. Огієнко, *Українська літературна мова XVI ст. і Крехівський апостол 1560-х років*, Варшава 1930, с. 493–500.

³³ Т. С. Тихомирова, *Польский язык*, с. 184.

На відміну від сучасної української мови, у польській грецизми та латинізи обмеженіше використовуються у медичній сфері, пор.:

- українські грецизми – польські питомі:
плазма // otocze
катаракта // zaćma
діабет // cukrzyca
гематома // krwiak
гіпертонія // nadciśnienie,
- українські грецизми – польські грецизми:
анестезіолог // anestezjolog
наркоз // narkoza,
- українські латинізи – польські питомі:
донор // krwiodawca
процедура // zabieg
ін'єкція // zastrzyk
туберкульоз // gruźlica
фіброма // włókniak,
- українські латинізи – польські латинізи:
реєстратура // rejestracja
вірус // wirus.

Від часів Київської Русі в українську мову активно входили тюркізми. Прикметно, що запозичення з тюркських мов вливалися в українську через безпосередні контакти, передусім торгівельні та військові. Переважна більшість із них прийшла усним шляхом і міцно закріпилася в українській спільноті: *базар, байрак, газ, кавун, кулак, товар* тощо. Частина з них через українську, а також російську ввійшла до польської мови (пор.: *ataman, torba, bakłażan, kaftan, buhaj, kielbasa, chałwa*), причому нерідко – зі зміненим значенням³⁴, пор.:

- гарбуз – arbuz*
- тапчан – tapczan*
- барабан – baraban*
- халат – chałat* та ін.

Великий вплив на формування лексики польської літературної мови мала чеська мова³⁵. Особливо активно богемізми потрапляли в польську мову в XIV–XVI ст., пор.: *straż, władza, wahać się, hańba, rychły, czekać, ohyda, zwłaszcza, porpielec* та ін. Крім того, вже від X ст. чеська мова стала для

³⁴ Пор.: A. Zajączkowski, *Związki językowe połowiecko-słowiańskie*, Wrocław 1949.

³⁵ Див.: Z. Stieber, *Wpływ czeszczyzny na kształtowanie się polskiego języka literackiego* [w:] *Česko-polský sborník vědeckých prací II*, Praga 1955; Z. Stieber, *Zarys dialektologii języków zachodniosłowiańskich*, Warszawa 1965, s. 42; T. Z. Orłoś, *Polsko-czeskie związki językowe*, Kraków 1980; T. Z. Orłoś, *Tysiąc lat polsko-czeskich związków językowych*, Kraków 1993.

польської мовою-посередницею, передусім релігійної лексики. В українській мові богемізми зустрічаються доволі рідко; частина з них уживалася у староукраїнській літературній мові, але потім перейшла до пасивного лексичного складу, напр.: *супор, єдваб, ганити* та ін.³⁶ В основному запозичення з чеської проникали в українську мову через польську, пор.: *вагати́ся, влада, число, замок, брама, постать, праця* та ін.

Поширеними у польській мові є лексичні германізми (до 3000–4000)³⁷. Особливо активно німецькі запозичення входили у польську мову в часи середньовіччя³⁸. Це лексика різних тематичних груп, пор., напр.: *szlachta, herb, olej, bursztyn, fartuch, grosz, wójt, ratusz, gmach, dach, handel, agent, nikiel, śruba, oficer* та ін. Германізми в українську мову³⁹ здебільшого потрапляли через польську та російську, напр.: *панцир, князь, штаб, пудель, квари, селітра, дах, фарба, верстат* та ін. Наявність двох мов-посередниць привела до того, що частина українських германізмів розходиться із польською мовою, пор.:

рюкзак // plecak
офіціант // kelner
прейскурант // cennik.

У XVI–XIX ст. в українську та польську мови прийшли запозичення із західноєвропейських мов, передусім із французької, італійської, іспанської, голландської. Французькі запозичення в українській і польській мовах є назвами різноманітних предметів і явищ. Ці лексеми як збігаються, так і розходяться в обох мовах, пор.:

парад // parada
дама // dama
жакет // żakiet
корсет // gorset
режим // reżim
багаж // bagaż
калорифер // kaloryfer,

пор. також:

кафе
шофер
гурман
торшер
тираж
купе

³⁶ Й. Ф. Андерш, *Богемізм* [в:] *Енциклопедія „Українська мова”*, с. 50.

³⁷ Т. С. Тихомирова, *ззнач. праця*, с. 185.

³⁸ Пор.: Т. Czarnecki, *Z historii wyrazów staropolskich pochodzenia niemieckiego*, „Studia z filologii polskiej i słowiańskiej”, t. 19, Warszawa 1980.

³⁹ Див.: Д. Шелудько, *Німецькі елементи в українській мові*, Київ 1929.

бра
 szarża
 fryzjer
 fotel
 suterena
 szmizjerka
 bagatela.

З італійської та іспанської мов прийшли в основному слова, що пов'язані з мистецтвом і кулінарією, напр.:

– з італійської:
 опера // *opera*
 грація // *gracja*
 імпресаріо // *impresario*
 тенор // *tenor*
 салат // *sałata*
 піца // *pizza*
 макарони // *makaron*,

пор. тільки в польській: *fraszka, kalafior, kalarepa, szparagi*;

– з іспанської:
 гітара // *gitara*
 серенада // *serenada*
 румба // *rumba*
 карамель // *karmelki, karmel*
 пастила // *pastyla*
 сомбреро // *sombrero*
 тоreadор // *toreador*
 наваха
 томат.

Запозичення з голландської мови в основному стосуються мореплавання, пор.:

флот // *flota*
 каюта // *kajuta*
 баркас // *barkas*
 яхта // *jacht*
 брезент // *brezent*
 буй // *boja*
 фарватер // *farwater*,

пор. також українське запозичення з голландської *апельсин* (буквально „китайське яблуко”. До речі, польський відповідник *rotaryńcza*, запозичений з італійської мови, також пов'язаний зі значенням „яблуко”).

Нечисельними є в обох мовах впливи інших європейських мов, напр.:

– з білоруської: *дъоготь, бадъорий, качан, кажан*,
 – з фінської: *камбала, морж, перла, піхта, салака, сауна*,

- з угорської: *hajduk, hejnał, orszak, kontusz, szereg*,
- з румунської: *bryndza, fujara*,
- зі шведської: *скансен // skansen*,
- з ісландської: *гейзер // gejzer*,
- з японської: *самурай, харакірі, кімоно, дзюдо // samuraj, harakiri, kimono, dżudo*,
- з китайської: *мандарин, тайфун, рікша // mandaryn, tajfun, riksza* та ін.

Своєрідними з точки зору зіставлення є запозичення з російської в українську та польську мови. Вплив російської на українську мову особливо активно почав себе виявляти з другої половини XVII ст.⁴⁰

Русизмами (росіянізмами) є, зокрема, такі слова, як *завод, передовиця, область, указ, паровоз, законопроект, рудник* та ін. Через російське посередництво в українську увійшли з різних мов такі слова, як *арсенал, пістолет, гавань, арія, критика, шахта, мотор, конгрес* та ін. Значну частину фонду української мови становлять слова-кальки з російської – запозичення шляхом перекладу. Це, в першу чергу, складні слова типу *вогнегасник, місяцехід, радіомовлення, напівпровідник, співробітник*, а також *відмінник, виробничник, висуванець*⁴¹ та ін. У різні періоди внаслідок політики русифікації з української мови вилучалися слова, які відрізнялися від аналогів у російській, впроваджувалися прямі запозичення або кальки.

У польській мові, на відміну від усіх інших слов'янських, русизми складають невелику частину лексикону. Здебільшого ці слова позначали російські або радянські реалії і в сучасний період вони належать до пасивної лексики, пор.: *burlak, walonki, wiorsta, zsyłka, agitka, kukuruźnik, samowar, kolchoz, sputnik*, пор. нейтр. *czajnik*. Характерно, що нечисельні інші русизми належать у польській мові до розмовного стилю, пор.: *wsio, ciut-ciut, naczalstwo, urawniłowka, chałtura, barachło, nieudacznik*.

До особливої групи запозичень в українській і польській мовах належать англіцизми⁴². Запозичення з англійської почали проникати в ці мови з початку XIX ст. Появу перших англіцизмів у польській мові відзначив, зокрема, А. Міцкевич у „Пані Тадеуші”: *lokaj, dżokej*⁴³. Пор. пізніші запозичення: *boks, brydż, sport, skuter, skwer, tenis, bar, dżинсы* та ін.

В українську мову XIX–XX ст. англійські слова в основному проникали через мови-посередниці – російську, польську, німецьку, напр.: *старт, фініш, баскетбол, хокей, парламент, офіс, джентльмен, мітинг, бізнес* та ін. До кінця XX ст. українська мова у порівнянні з польською вирізнялась

⁴⁰ Сучасна українська літературна мова, за ред. А. П. Грищенка, с. 178.

⁴¹ Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія, с. 131–134.

⁴² Див.: О. Тодор, *Запозичення-англіцизми у мові преси 80–90-х років [w:] Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Українська мова*, red. nauk. S. Jermolenko, Opole 1999; E. Mańczak-Wohlfeld, *Angielskie elementy leksykalne w języku polskim*, Kraków 1994.

⁴³ P. Bąk, *dz. cyt.*, s. 151.

більшою кількістю англійських за походженням лексем, особливо у галузі спорту, пор.:

трактор // ciągnik
поні // kucyk
парк // ogród
футбол // piłka nożna
волейбол // siatkówka,

пор., проте:

rower // велосипед
dubbing // дублювання.

З кінця ХХ – початку ХХІ ст. українська та польська мови активно насичуються англіцизмами, що позначають різні сфери життя, напр.:

менеджер // menadżer
грейдер // grejder
радар // radar
блюмінг // bluming
шоу // show
трилер // thriller
бестселер // bestseller
спрей // spray.

Поступово зростаюча кількість англіцизмів створила в українській та польській мовах серйозну проблему. Англійські дублети, особливо у мові преси, телебачення, а також у мовленні молоді, нерідко витісняють питомі слова, пор., напр., уживання замість українських питомих слів англіцизмів:

тінейджер (замість підліток)
дисконт (знижка)
постер (оголошення)
паркінг (автостоянка)
о'кей (гаразд) та ін.

У польській мові, яка завжди відзначалася міцними пуристичними традиціями, активно відбувається процес заміни питомих або давно запозичених і асимільованих слів англіцизмами, особливо у мовленні молоді, напр.:

lizing (замість dzierżawa)
slajd (przeźrocze)
oldskul (staroświecki)
jazzy, freshy, juicy (fajny)
inwestygować (zbadać)
diler (kupiec),

пор. також поетичну імітацію насиченого англіцизмами мовлення:

Posłuchaj, jest taki kejs
Mówię bez ściemy, prosto ci w fejs
Luknij na mój imidż, jest upgrejdowany,
Bifor czy after – chodź pójdziemy w tany

*Zakładam difoltowo, że masz na to filing
Więc daj mi brejk i przestań mnie kiling,
Do Maka uderzymy na dejta z pałerem
I wyjdzie na jaw, że nie jest zerem.*

(MC Mścigniew)

Подібне мовлення, яке часом нагадує польсько-англійський суржик, отримало назву *polglisz* (пор. *рунглиш* – російсько-англійський суржик, *піджін-інглиш* – новогвінейсько-англійський суржик).

Спільними для обох мов запозиченнями є інтернаціоналізми типу:

демократія // demokracja

республіка // republika

комп'ютер // komputer

спорт // sport

депресія // depresja та ін.

Лексичні запозичення в українській і польській мовах можуть бути безпосередніми або проникли за посередництвом інших мов.

Особливим типом запозичень є калькування, пор., напр.:

гучномовець ← рос. *громкоговоритель*

багатоверстатник ← рос. *многостаночник*

міні-спідниця ← англ. *mini-skirt*

zbawiciel ← лат. *salvator*

listonosz ← нім. *Briefträger*

światopogląd ← нім. *Weltanschauung*.

Якщо запозичення відбувається через мову-посередницю, спостерігається фонетичне, морфемне, граматичне освоєння запозиченої лексики, пор. шляхи засвоєння:

грецько-лат. *angelus* → пол. *angiel* → *angioł* (вимовлялося *anjol*) → *anioł*⁴⁴

лат. *castellum* → чес. *kostel* → пол. *kościół* → укр. *коство́л, костел* (два варіанти).

Скажімо, зрозуміло, що безпосередніх запозичень з арабської мови в українській та польській бути не може. Тому арабізми потрапляли в польську мову через німецьку (*cyfra*), французьку (*szyfr, gaza, gazela*), італійську (*materac*), іспанську (*zenit*) і под. В українську мову арабізми, в свою чергу, попадали через ці та інші мови-посередниці: польську, російську і навіть болгарську (*бісер*).

Нерідко слова змінюють свою первинну семантику або розвивають додаткові значення. Скажімо, в українську мову через польську увійшло слово *біжутерія*. У мові-першоджерелі – французькій – *bijouterie* означає „коштовність”. У сучасній польській мові *bizuteria* – це як прикраси з дорогоцінних металів і коштовного каміння, так і їхня імітація. В українській мові *біжутерія* – це жіночі прикраси, які, на відміну від ювелірних виробів,

⁴⁴ *Tamże.*

не є коштовностями, а виготовлені з пластику, дерева, скла та ін. (цікаво, що в 11-томному Словнику української мови це слово не було зафіксоване).

Пор. також:

нікель // *nikiel* ← нім. *Nickel* ← швед. *nickel* ← швед. *kopparnickel* ← нім. *Kupfernickel* (мідний гном Нікель – від імені одного з гномів, підземних духів-карликів по імені *Nikolaus*)⁴⁵,

бахур (1. *лайл.* волоцюга, розпусник; 2. *зневажл.* байстрюк), *bachor* (1. вередлива дитина; 2. байстрюк) ← гебр. *bāxūr* (первісно – „вишуканий, гарний”, пізніше – „юнак”),

сноб, *snob* ← англ. *snob* (первісно – „учень шевця, шевчук”; потім – „людина, яка намагається сліпо наслідувати смаки і манери вищого суспільства (значення, яке засвоєне українською мовою); вискочень; штрейкбрехер; поденник; швець; людина низького походження, плебей”).

За посередництвом різних мов можуть засвоюватися різні фонетичні та семантичні інтерпретації того самого слова у мові-першоджерелі, пор.:

першоджерело	мова-посередниця	польська мова
лат. <i>magister</i> ,	–	→ <i>magister</i>
<i>majister</i>	чес.	→ <i>mistrz</i>
	нім.	→ <i>majster</i>
	франц.	→ <i>metr</i> ⁴⁶ .

Запозичення в українській мові здебільшого суттєво змінюють свій графічний вигляд, чому сприяє, зокрема, пристосування слів до кириличного запису і традиція фонетичного принципу орфографії. У польській мові значна частина іншомовних слів, особливо запозичених у другій пол. ХХ – на поч. ХХІ ст., зберігає написання мови-джерела, пор., напр.:

бармен // *barman*
бейсбол // *baseball*
пазли // *puzzle*
журі // *jury*.

Можливим є і варіантне написання, пор.:

дизайн // *design, dizajn*
менеджер // *menedżer, menadżer, manager*
джатоба // *jojoba, żožoba* (вимовляється *żožoba* або *chochoba*)
бістро // *bistro, bistrot*
чартер // *czarter, charter*.

Засвоєні запозичення стають словотвірною базою для нових лексем, пор., напр.:

грішити
монашеський
салютувати

⁴⁵ *Етимологічний словник української мови*, т. 4, Київ 2003, с. 98.

⁴⁶ *Encyklopedia języka polskiego*, s. 440.

wiwatować
menadżerka
amatorszczyzna.

Загалом польська мова значно ширше, ніж українська, використовує власні ресурси найменування; як наслідок, частина українських запозичень одержує у польській мові аналог, побудований на питомій основі, пор.:

тротуар // *chodnik*
бухгалтер // *księgowy*
крохмаль // *skrobia*
фен // *suszarka*
екскурсія // *wycieczka*
екскаватор // *koparka*
штопор // *korkociąg*
трибуна // *mównica*
трамплін // *skocznia*
парашут // *spadochron*
гардероб // *szatnia, przechowalnia.*

Пуристичні традиції утверджувалися в польській мові як реакція на насильницьку асиміляцію з кінця XVIII ст. – після трьох розподілів Польщі. Зокрема, брати-вчені Я. і Є. Снядецькі стоять біля витоків польської наукової термінології, впроваджуючи слова типу *południk*, *równik*, *średnica*, *wycinek*, пор.: *меридіан*, *екватор*, *діаметр*, *сектор*⁴⁷, пор. інші терміни:

składnia // *синтаксис*
bezokolicznik // *інфінітив*
plaskorzeźba // *барельєф*
wykres // *графік* та ін. (див. також 3.5.2.2.).

Характерним для польської мови ХХ ст. був процес активних запозичень, частина з яких була потім замінена на питомі утворення. Зокрема, були замінені:

kurort на *uzdrowisko*
buldożer на *spychacz*
tank на *czołg*
traktor на *ciągnik*
wentylator на *wietrznik* та ін.

Для української мови такі процеси не типові.

Водночас українська мова демонструє можливості утворення нових слів на ґрунті питомих коренів і афіксів; польська мова часом надає перевагу запозиченням, переважно на латинській основі:

усиновлення // *adopcja*
рішення // *decyzja*

⁴⁷ П. Сегей, *Хуторянство? Ні, самобутність! Як європейські мови утверджували власну термінологію, „Світогляд”, 2008, № 2, с. 36.*

присутність // *frekwencja*
 ускладнення // *komplikacja*
 наслідок (наслідки) // *konsekwencja*
 споживач // *konsument*
 продовження // *kontynuacja*
 підвіконня // *parapet*
 частка // *partykuła*
 правило // *reguła*
 нічия // *remis*
 ковзани // *łyżwy*.

Унаслідок спільних процесів запозичень, що увійшли безпосередньо з європейських мов або за посередництвом іншої мови, передусім німецької для польської; німецької, польської, російської – для української, створився загальний фонд українсько-польської запозиченої лексики. Пор., наприклад, назви екзотичних тварин:

антилопа // *antylopa*
 гіпопотам // *hipopotam*
 кенгуру // *kangur*
 лама // *lama*
 лев // *lew*
 мавпа // *małpa*
 пантера // *pantera*
 слон // *słoń*
 тигр // *tygrys*
 верблюд // *wielbłąd*
 зебра // *zebra*
 жираф (-а) // *żyrafa*.

3.3.3. Лексичні українізми та полонізми Ukrainizmy i polonizmy leksykalne

Активними були і залишаються українсько-польські мовні контакти. Кількісні й якісні показники щодо запозичень українською мовою польських лексичних елементів, а польською – українських різняться, але взаємовплив лексичних систем підтверджується багатьма даними⁴⁸.

⁴⁸ Див.: В. М. Русанівський, *Польська ділова мова XVI–XVII ст. як джерело вивчення її історичних взаємин з українською* [в:] *Славістичний збірник*, Київ 1963; Л. Л. Гумецькая, *К истории украинско-польских языковых связей* [в:] *Исследования по польскому языку*, Москва 1969; С. Урбанчик, *Контакти польської мови з іншими слов'янськими мовами* [в:] *Взаємовплив слов'янських мов і літератур*, Київ 1972; А. Вінценз, *До проблеми українсько-польських мовних контактів* [в:] „Мовознавство”, 1991, № 5; D. Budniak, *Adaptacja wyrazów polskich we współczesnym ukraińskim języku literackim*, Opole 1993; B. Falińska,

Польський вплив на українську лексику⁴⁹ позначався з давніх часів, але особливо посилювався з XIV ст. і набрав великої сили після Люблінської унії 1569 р., пор. старі полонізми *вельможний, вїйт, вольність, пан* і под. До запозичень із польської мови в українську належать слова різних сфер уживання, але передусім це назви побутових предметів, родинності, осіб, багатьох абстрактних понять. Основна частина полонізмів одержала в українській мові інше граматичне оформлення, нерідко змінила лексичну й стилістичну наповненість, одержала додаткову експресію, пор. польські лексеми *brunatny, mazurek, obiecać, zamsz, powidła, kiepski* та їхні українські відповідники, пор. також:

бавити ← *bawić*
бидло ← *bydło*
блазень ← *blażen*
вартість ← *wartość*
опіка ← *opieka*
петрушка ← *pietruszka*
підлога ← *podłoga*
хлопець ← *chłopiec*
барвінок ← *barwinek*
вирок ← *wyrok*
досконалий ← *doskonały*
сподіватися ← *spodziewać się*
тлумачити ← *tłumaczyć* та ін.

Крім того, до української мови прийшли з польської численні етнографізми або історизми, напр.: *конфедератка, кунтуш, бігос, мазурка, полонез, гураль* та ін.

Польська мова стала для української важливим посередником запозичень із західноєвропейських, передусім латинської, німецької, чеської, французької мов. Зокрема, через польську мову в українську прийшли такі іншомовні слова, як *гасло, ратуша, келих, колегіум, костюл, крават(ка), власний, огида, смуток, каштан* та ін.

Частина слів в українській мові утворена шляхом калькування польських слів, напр.:

вірогідний ← *wiarygodny*
цікавинка ← *ciekawostka*.

A. Kowalska, *Polsko-białoruskie i polsko-ukraińskie związki leksykalno-słowotwórcze*, „Z polskich studiów slawistycznych”, ser. VI, Warszawa 1983; M. Bobran, *Kontakty językowe polsko-wschodniosłowiańskie*, Rzeszów 1995; D. Buczka, M. Lesiów, *Z badań nad polsko-ukraińskimi powiązaniemami językowymi*, Lublin 2003.

⁴⁹ Див.: І. Огієнко, *Полонізми в сучасній українській мові*, „Рідна школа”, 1936, ч. 1; D. Budniak, *dz. cyt.*

Окремі запозичення з польської мови поширювались у минулому й поширюються нині через галицьке мовлення, карпатський ареал загалом⁵⁰. Побутуючи спочатку в Галичині внаслідок тісних міжетнічних контактів, такі мовні елементи поступово входять у загальнолітературний ужиток. Цьому процесові у наш час сприяє прагнення значної частини мовців до вивільнення української мови від впливу російських запозичень; польська мова видається за таких умов в силу довгої традиції більш придатною для використання⁵¹.

Скажімо, серед поширених у галицькому середовищі прикметників (дієприкметників) – полонізмів можна виділити:

- 1) власне лексичні дублети, що мають адекватну семантику з аналогами в літературній мові (*наїджений* – ситий);
- 2) синоніми, які відрізняються від нормативних своєю семантичною структурою, додаванням мікроелементів змісту, часто – експресивно-конотативного характеру (*підлий* – поганий);
- 3) безеквівалентні одиниці (*кашливий, помічний, спацеровий*).

У межах галицької лексичної підсистеми запозичені з польської мови прикметники входять у різного роду парадигматичні угруповання. Серед регіонально забарвлених ад'єктивів представлені основні лексико-граматичні розряди і семантичні групи. До найбільш поширених якісних прикметників належать загальнооцінні та характеризуючі (*файний, злий* (у значенні „поганий”), *захланний* (жадібний), *холерний, пустий* та ін.), а також прикметники на позначення органолептичних ознак (*шарий* (сірий), *зимний* (холодний), *літний* (теплий), *квасний* (кислий), *солодкий* (прісний) та ін.). Серед відносних виділяються прикметники із семантикою ознак, пов'язаних із матеріалом (*железний, шматяний, мосяжний*), продуктами харчування (*цинамоновий, цитриновий, помаранчевий, шпараговий*), окресленням часу (*передвчорашний, тамторічний*) та ін.⁵²

Характерні приклади численних запозичень в українську мову через галицьке наріччя наводить Ю. Шевельов; пор., зокрема, таке його спостереження: „принесена з Галичини форма *прóшу* набирає значення не стільки дієслівної форми, скільки прислівника чи вставного слова, тотожного або близького за значенням (хоч і дещо відмінного і семантичними нюансами, і емоційним забарвленням) до слова *будь ласка*”⁵³.

Більша частина полонізмів у сучасній українській мові, як правило, вже не сприймається як іншомовний елемент, пор., напр.:

⁵⁰ Див.: Й. О. Дзензелівський, *Діалектна взаємодія української мови з іншими слов'янськими в карпатському ареалі*.

⁵¹ В. І. Кононенко, І. В. Кононенко, *Побутово-розмовне мовлення галичан*, с. 97–114.

⁵² І. Кононенко, *Функціонування прикметника в мовному середовищі Галичини*, с. 468–469.

⁵³ Ю. Шевельов, *Внесок Галичини у формування української літературної мови*, с. 121.

Скиньте з Шевченка шапку. Та отого дурного кожуха.
Відкрийте в нім академіка. Ще одчайдуха-зуха.
(І. Драч).

Проте слова недавнього запозичення, особливо ті, які прийшли через західноукраїнське мовлення, „легко вловлюються як чужорідні щодо української мови через свою невластивість українській мові Наддніпрянщини (особливо Лівобережжя)”⁵⁴, пор., напр.: *гуртовня, мийня, лічниця, спортовий, спортовець, наживо, заскочений, фільмувати, шпиталізувати* та ін.

Зрозуміло, що внаслідок історичних умов полонізмів в українській мові є набагато більше, ніж українізмів у польській⁵⁵. Як вважають автори „Енциклопедії польської мови”, найбільше полонізмів увійшло саме до білоруської та української мов⁵⁶.

Дослідження лексичних українізмів у польській мові є більш чисельними у порівнянні із працями на тему полонізмів в українській⁵⁷, що пояснюється, зокрема, відносно невеликою кількістю таких запозичень. Водночас позиції лінгвістів щодо українізмів у польській мові нерідко розходяться, що викликає потребу у подальшому аналізі.

Різні словники польської мови подають різну кількість українізмів. За даними А. Фаловського, у „Словнику польської мови” за ред. М. Шимчака та у „Словнику іншомовних слів”⁵⁸ зафіксовано 127 слів українського походження⁵⁹, в „Універсальному словнику польської мови” за ред. С. Дубіша⁶⁰ налічується 168 таких одиниць⁶¹. Такі розходження пояснюються різними підходами щодо походження тих чи інших слів польської мови авторів словників. Скажімо, лише в „Універсальному словнику польської мови” (2003 р.) слово *kozak* отримало етимологічний коментар <ukr.>.

⁵⁴ О. Б. Ткаченко, *Полонізм* [в:] *Енциклопедія „Українська мова”*, с. 466.

⁵⁵ Пор.: Л. А. Булаховський, *К истории взаимоотношений славянских литературных языков*, с. 43; В. М. Русанівський, *Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов*, с. 177–178.

⁵⁶ *Encyklopedia języka polskiego*, s. 289.

⁵⁷ Пор., напр.: S. Urbańczyk, *Charakterystyka staropolskich zapożyczeń wyrazowych z języka ukraińskiego*[w:] *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Splawiński*, Warszawa 1963; T. Minikowska, *Wyrazy ukraińskie w polszczyźnie literackiej XVI w.*, Warszawa–Poznań–Toruń 1980; T. Kuroczycki, W. Rzepka, B. Walczak, *O zapożyczeniach leksykalnych z języka ukraińskiego we współczesnej polszczyźnie pisanej*, „Z polskich studiów slawistycznych”, ser. VI, Językoznawstwo, Warszawa 1983; A. Fałowski, *dz. cyt.*; S. Dubisz, *Słownictwo pochodzenia ukraińskiego we współczesnej polszczyźnie*.

⁵⁸ *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 2006; *Słownik języka polskiego PWN*, red. nauk. M. Szymczak, t. I–III, Warszawa 1999.

⁵⁹ A. Fałowski, *dz. cyt.*, s. 210.

⁶⁰ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 1–5, Warszawa 2003.

⁶¹ S. Dubisz, *dz. cyt.*, s. 409.

Перші українізми потрапили до польської мови ще в XIV ст. Як уважають дослідники, основна маса слів українського походження була запозичена польською мовою в XVI та XIX ст.⁶²

Польська мова, за твердженням ряду науковців, запозичила з української мови, зокрема, такі лексеми: *ataman, bałakać, błądy, bohater, bohomaż, buhaj, bułany, buława, bury, chata, czarka, czekan, czereda, czupryna, derkacz, hałas, hołota, koromysło, korowód, pieróg, bór, sotnia, tabor, tapczan, wataha, wertep, znachor, step* та ін. Отже, українізми належать до різних тематичних груп, серед яких найчисельнішими є номінації осіб, предметів побуту, флори, фауни, абстрактні назви. Частина таких запозичень – це історизми та етнографізми, напр.: *takutra, kutia, oseledec, hopak, hajdamak, sahajdaczny*.

На думку С. Дубіша, понад 80% українізмів, зафіксованих в „Універсальному словнику польської мови”, безпосередньо запозичені з української мови⁶³. Очевидно, ця цифра потребує уточнення. У згаданому словнику не завжди вказано на посередницькі функції тієї чи іншої мови, в тому числі української, у процесі запозичень, що зрозуміло, оскільки це лексикографічне видання є тлумачним, а не етимологічним словником. У зв'язку із цим, наприклад, деякі тюркізми, що потрапили в польську мову через українську, подаються як „чисті” українізми, пор., напр.: *ataman, asauła, bohater, kozak, kurhan* та ін. За підрахунками А. Фаловського, біля половини українізмів прийшло у польську мову за посередництвом української з неслов'янських мов⁶⁴.

Нерідко українізми в польській мові важко відрізнити від русизмів або білорусизмів⁶⁵. Ознака повноголосся характерна для усіх східнослов'янських мов і не може бути основним критерієм визначення походження слова у польській мові.

Запозичення українських лексем вплинуло на їхній правопис у польській мові. Слова, які в українській мові мають у своєму складі літеру *g*, передаються за допомогою польської *h*, що часто є ознакою походження таких лексем, напр.: *hultaj, hreczka, hodowla, hulać, hałas, hołota, hołubić, bezhołowie, bohater* та ін.

У процесі засвоєння під впливом національно орієнтованих уявлень запозичене слово може втрачати одні значення й набувати інші, змінювати конотації, розширювати або звужувати свою сполучуваність. Такі зміни відбулися як у багатьох полонізмах в українській мові, так і в низці українізмів у польській. Скажімо, запозичення з польської *obywatel* ← *obywatel* (громадянин) під впливом російської мови змінило своє значення на:

⁶² A. Fałowski, *dz. cyt.*, s. 233.

⁶³ S. Dubisz, *dz. cyt.*, s. 410.

⁶⁴ A. Fałowski, *dz. cyt.*, s. 232.

⁶⁵ T. Minikowska, *dz. cyt.*, s. 8–9.

1. людина, позбавлена широких суспільних поглядів, що живе дрібними, міщанськими інтересами; міщанин;
2. *заст.* постійний мешканець якої-небудь місцевості, населеного пункту і та. ін.;
3. *заст.* поміщик⁶⁶;

пор. також:

міщанин ← *mieszczanin*

сподіватися ← *spodziewać się*

застава ← *zastawa* та ін.

Слово *карий* в українській мові має значення:

1. темнобрунатний (вживається зі словом *очі*);
2. гнідий (вживається зі словом *кінь*)⁶⁷.

У польській мові українізм *kary* сполучається тільки зі словами *koń*, *klacz* і є синонімом слова *czarny*⁶⁸. Пор. семантичні зміни у польських словах, запозичених з української мови: *komysz*, *kołomyjka*, *opryszek*, *wertep*, *czereda*, *hulać* та ін.

Чимало нових значень з'явилося у слів *bohater* ← *богатыр* і *kozak* ← *козак*. Зокрема, слово *козак* (від укр. *козак* з кримськотат. *казак* – „вільна, незалежна людина, шукач пригод”) було запозичене з української низкою індоевропейських мов, проте тільки у польській мові ця лексема отримала значення, частина з яких досить далеко відійшла від семантики українського першоджерела або має ширшу сполучуваність. Так, в українській та польській мовах утворилося переносне значення слів *козак* і *kozak* – „відважний, моторний, завзятий”, проте у польській мові це слово може позначати не тільки чоловіка, але й дівчину, пор.: 1. [...] Jest ona wybornym okazem typu, który w mowie potocznej nosi nazwę kozaka-dziewczyny [...] (W. Gostomski). 2. Kozak dziewczyna z niej⁶⁹. Як зазначає Р. Токарський, слово *Kozak* у польській мові – „єдина безсумнівна етнічна назва, яка розвиває позитивні конотації”⁷⁰ (пор., проте, забарвлення слів *kozaczyć* – похвалятися, *kozaczyć się* – народити нешлюбну дитину). Можливо, таке широке коло значень і конотацій стало додатковим чинником більшої поширеності у Польщі прізвища *Kozak* (22 462 особи) у порівнянні з прізвищем *Polak* (19 086 осіб)⁷¹.

Розходження у семантиці слова-першоджерела та запозичення може бути настільки суттєвим, що в результаті відповідні лексеми входять у ряди міжмовних омонімів і паронімів. Так, наприклад, українське слово *вензель* далеко відійшло від пол. *węzeł* і означає „пов'язані між собою або перевиті

⁶⁶ Словник української мови, т. 5, Київ 1974, с. 499–500.

⁶⁷ Словник української мови, т. 4, с. 105.

⁶⁸ *Słownik języka polskiego PWN*, t. 1, s. 38.

⁶⁹ І. Кононенко, *Взаємовпливи у мовних картинах світу українців і поляків*, s. 152–153.

⁷⁰ R. Tokarski, *Językowy obraz świata w metaforach potocznych*, s. 76.

⁷¹ www.odwp.pultusk.pl.

в малюнок початкові літери власних імен⁷² (його аналогом у сучасній польській мові є іменник *monogram*); пор. також міжмовні омоніми:

gaso ← *hasło*
gonir ← *honor*
байка ← *bajka*
амуніція ← *amunicja*
фольга ← *folga*
бугай ← *bugaj*
tabor ← *табір*
czuurny ← *чепурний* та ін.

(див. також 3.4.7.3.).

При входженні полонізмів в українську, українізмів у польську мови нерідко відбуваються суттєві стилістичні зміни. Наприклад, польське слово *handlować* є стилістично нейтральним, в українській мові дієслово *гендлювати* вживається зі зневажливим, іронічним відтінком, пор. також різне стилістичне забарвлення слів:

кпини – *kriny*
кнайпа – *knajpa*
кортіти – *korcić*
машинерія – *maszyneria*
набакир – *na bakier*
посполитий – *pospolity*
шаленство – *szaleństwo* та ін.

Особливо суттєві стилістичні зміни відбуваються в українізмах у польській мові. Скажімо, як книжні сприймаються такі слова, що в українській мові є нейтральними:

blaży ← *благий*
czereda ← *череда*
kajdany ← *кайдани*
korowód ← *хоровод*
tabor ← *табір* та ін.

Значна частина нейтральних в українській мові-першоджерелі лексем набула в польській мові розмовного характеру, напр.:

botwina
buszować
kaczan
kit та ін. (див. також 3.6.2.).

При цьому стилістичне забарвлення багатьох українізмів у польській мові по-різному сприймається авторами словників і досліджень у сфері українсько-польських мовних контактів⁷³.

⁷² Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк, *Словник іншомовних слів*, Київ 2000, с. 209.

⁷³ Пор., напр.: А. Fałowski, *dz. cyt.*, s. 234–235; S. Dubisz, *dz. cyt.*, s. 412–414.

Про повне засвоєння запозичень, розвиток нових значень і водночас – про входження до стилістично нейтральних слів свідчить утворення на їх базі нових лексем, часто багатозначних. Скажімо, в українській мові на підставі полонізму *мешкати* виникли такі слова, як *замешкати*, *мешканець*, *мешканка*, *мешкання* та ін.

Пор. у польській мові:

kozak → *kozaczka*, *kozaczek*, *kozactwo*, *kozyczyzna*, *kozacki*, *kozaczy*, *po kozacku*, *kozaczyć*, *kozaczyć się*

bohater → *bohaterka*, *bohaterstwo*, *bohaterski*, *bohatersko*

step → *stepak*, *stepowiec*, *stepowieć*, *stepowy*, *stepówka*.

При аналізі взаємних українсько-польських лексичних запозичень варто звернути також увагу на слова, які не переходять в іншу мову. Скажімо, слова із внутрішньою мотивацією називання настільки яскраво характеризують світ того чи іншого народу, що рідко стають джерелом лексичного або семантичного запозичення. До нечисленних прикладів взаємозапозичення образних утворень в українській та польській належить лише мало поширене, регіональне або застаріле вживання типу

мавпувати (*малпувати*)

лічниця

kuternoga

rohatyňa

rezun та ін.

Полонізми в українську мову нерідко потрапляли через мову письменників: І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаника та ін. Деякі з цих запозичень стали елементами національної мови, частина виступає як полонізми лише у мові художньої літератури, пор., напр.:

1. – Дзвінок із ями. Ну, що ж у тім дивного?

– *Алярмовий* дзвінок!

(І. Франко)

2. До хліборобської не уродившись долі,
на праву ногу він з *маленьства* припадав.

(М. Рильський);

пор. у перекладі „Паротягу” Ю. Тувіма:

Повно народу в кожному вагоні:

В першій корови, в другому коні,

В третій сидять крутовусі *грубаси*,

Сидять і їдять собі жирні ковбаси!

(переклав І. Малкович)

На думку польських дослідників, поява українізмів у польській мові пояснюється, зокрема, тим, що чимало видатних польських письменників походило з т. зв. східних Кресів, що увійшли до території сучасної